

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

VÁRADI KÁROLY.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Rovatvezetők: DR. BARTÓK ISTVÁN, BENEDEK SAMU, HEGEDŰS ISTVÁN, DR. JNCZE BÉLA.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttanak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik Szent-egyházutca 20. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútea, 7. sz. a.) küldendők.

Nyilvános nyugta és köszönet.

A „kolozsmegyei tanító-testület“ központi választmányának nevében Kiss Sándor ur, a „Család és Iskola“ szerkesztője, és Rieger Imre tantestületi titkár ur alólirotthoz, a szegedi és szegedvidéki árvizkárosult tanítók segélyezésére 95 frtot küldöttek.

Midőn ezt nyilvánosságra hozni szerencsém van, fogadja egyszersmind a mélyen tisztelt központi választmány, ugy a testület összes tagjai, a szerencsétlenségbe jutott tanító-családok nevében hálás köszönetemet.

Szegeden, ápril 21. 1879.

FERENCZI JÁNOS,

a segélyző bizotts. elnöke.

Az iskola sikere — s az élet akadályai.*)

A hosszú elnyomatás után, midőn e nemzetnek önrendelkezési joga vissza adatott, népünk miveltsegi állapotát összevetve a nyugoti-nemzetekével, az intézőknek lehetetlen volt nem érezni annak rendkívüli elmaradottságát. Nem lehetett tehát időt engedni arra, hogy lassanként érlelődjék nála a fogékonyság a miveltetés iránt, s ugy szólva az emberek közakarátában készüljön elő a termékeny föld a nevelés-oktatás eszme-magvának befogadására, hanem kényszerítő törvénnyel kellett a már elodázhatlanná vált fejlődés utját előkészíteni. Azon-

*) Ez értekezéssel nyitotta meg az orbai fiok-tanító-egyesület legutóbbi közgyűlését a kör elnöke, tiszteletes Vékás Lajos ur. Bár vannak tőlünk eltérő nézetek a népiskola feladatáról, általában mégis anyai praktikus elvet, helyes eszmét pendit meg, hogy cikkének sok tétele megérdemli a gondolkozást.

Szerk.

ban a törvényalkotásánál is ott lappanghatott az alkotók lelkében azon gondolat: most a törvény, majd azonban a felfogott szükség érzete, s a mindenütt szembeötlő haszon — mely a miveltetéssel együtt szokott járni — a nemzet kulturalis haladásának utját megfogja egyengetni, s akkor a kényszersertörvényt szépen félre lehet tenni. De fájdalom, míg a törvény — végrehajtás hiánya miatt — nagy részben csak írott malaszt maradt, a másik segéd szer: a közérület sem érlelődött oda, hogy kellő támaszát a nevelésügy benne megtalálhassa. Ez állításom igazolására, legyen szabad csupán egyetlen egy körülményre hivatkoznom a sok közül.

Szakszerűk ugyanis mind untalan hangoztatják „az életnek kell nevelni.“ — Szerintem ez annyit tesz: meg kell adni a gyermeknek a népiskolában azt a képességet, hogy ő az élet közönséges viszonyaiban, ezen szerzett képességre támaszkodva megállhasson, ennek segédelmével biztosan mozoghasson; hogy nyert ösmereiteiben legyen meg az eszköz, mely által magán-életének szellemi ügyein segíteni, a lehető rászédetéseket kikerülni képes lehessen. — És feltéve, hogy bir is az iskolázott népfia pl. annyi ismerettel, hogy kisebbszerű ügyiratokat képes volna szerkeszteni, s ezt az életben előforduló alkalmakkor fel is használni; de ha törvénykezési, közigazgatási rendszerünknel fogva azoknak szerkesztése egyesek kiváltsága: valyon az ismereteinek használatától elzárt emberre nem fog-e leverőleg hatni azon gondolat, hogy ő hiában tanult? és saját szomorú tapasztalatán okulva, buzdíthatja-e gyermekét ama szavakkal tanulásra: igyekezz, mert hasznát veszed?

Az általános miveltedést óhajtó buzgó apostolok ajkain hangzik a szépen felállított nézet: feladata a népnevelésnek az, hogy a tanulás által megszerezhető szellemi tőke, mely eddig csak kevesek tulajdona lehetett, általánosítottván, legyen az egész emberiség közkincese; hogy a polgári jogaira nézve szabadságba helyezett nemzet szabaduljon fel azon zsarnokság alól is.

mely eddig őt, tudatlant, egyes képzetek szellemi igája alatt tartotta.

De kérdem: el van-e érve ama cél, s az említett nyomás alól tekinthetjük-e felszabadultnak azt a népet, mely egy ilyen modern mintára rögtönzött államnak polgára? mely míg egyfelől elvül tüzi ki a nép felvilágosodásának előmozdítását, másfelől nem késik intézményei által oda működni, hogy a felvilágosodás haszna egyesek kiváltsága maradjon? S midőn halljuk, hogy a helyes irányban fejlesztett, s az ő körülményeihez mérten kellően kiképezett nép is, minden kis ügyesbajos dolgában — melynek elintézésére ő is képesítve volna — a kiváltságolt egyed-árusok telhetetlenségének ép úgy zsákmányául van dobva, mint az egészen kultiválatlan, természeti állapotban sinlődő buta tömeg: el kell ismernünk ilyen körülmények között, hogy a népiskola sok tekintetben áldásos ugyan, de realis hasznot adó nem lehet.

Nem hagyható tekinteten kívül még az is, hogy a 6 vagy 9' év, mint a tanulási időszak törvényes tartama, még a legkedvezőbb körülmények mellett is a népoktatást telyesen nem fejezheti be, annyira, hogy az azutáni években még folytatása ne következze. A törvényes tanszak — úgy szólva — csak az alapokat rakta le, melyekre tovább lehet építeni; az egyes ismeretágaknak csak vázát adta, melyből egész testet alkotni az egyén későbbi feladata. De ha ismeretei használatától elzáratik a nép: lesz-e ösztöne azoknak gyarapítására? vagy elvétetvén a munkálkodás tere, nem azért tanult-e, hogy legyen mit felednie? A csak most szárnyaira bocsátott lélek, hogy lehessen biztos repülő, ha nincs megnyitva számára a szabad levegő?

A helyett tehát, hogy édesgetés, rábeszélés, s más egyéb indokkal iparkodnánk az iskoláztatás eszméjét népszerűvé tenni, tényekkel kellene annak hasznos voltát bizonyítani; élő példával kellene igazolni, hogy az iskolából most kikerült nemzedék, nemcsak többet tud elődeinél, hanem tanulásának minden lépten-nyomon hasznát is veszi, megmentődven a furfangos eszesek rászedetésétől, azoknak határt nem ismerő zsarlásaitól, anyagi jólléte, szerzett képessége segedelmével a fokonykénti fejlődés állapotában van.

És ha azt mondjuk, hogy a vagyonosabb nemzetek olyatén gyarapulásának előfeltétele, egyetemes kiképzetésük volt, s csak az általános mivelődés nyitotta meg előttük az erő, hatalom és jóllét forrásait: nálunk sem kellene, hogy a példa megfordítva legyen. Pedig az élet azt mutatja, hogy a mint halad népünk értelmesedés tekintetében, oly arányban esik vissza vagyoniilag.

Azért, a kik hivatva vannak, tehetségük s állásuknál fogva — a nemzet előhaladására befolyjni, vegyék tekintetbe, hogy a kitzűzött cél egyoldalulag csupán az iskoláztatás által el nem érhető: hallják meg a nagy politikusnak és az igazi emberbarátnak Eötvösnek a haladásra nézve elmondott nézetét: minthogy

minden haladás csak az egyesek törekvésének eredménye, s így az egyesek szellemi és anyagi erőinek kifejlésétől függ: az olyan állam szerkezet, mely az egyesek szellemi és anyagi erejének kifejlésére nem kedvező, a haladást sem mozdíthatja elő.

Még egy kérdés volna, melyet ez uttal megéríteni akarnék és ez: hogy a népiskolai nevelés a közerkölcösiség javulására befolyhat-e olyan mértékben, mint a hogy attól jogosan megkövetelhetjük, tekintetbe véve a családi, társadalmi és politikai viszonyokat?

Azt hiszem felesleges is, mert ez már minden tantó előtt eléggé ismeretes, de a mennyiben tárgyammal összefügg, meg kell említenem, hogy az ismeret szerzés nem lehet egyedüli célja a népiskolának, mert van ennél fensőbb, eszményibb cél is, és ez: hogy az ember rendeltetésének megfelelni képes valósággá képeztessék. A nevelésben végcélnek, a népiskola főfeladatának ez tekinthető.

Az ember rendeltetése pedig — nem csak a mai napság forgalomból kiesett theologus (!) hanem a tekintetbe vételre bizton számítható paedagogus szerint is — ez: „állati erőit a szellem szolgálatában használja fel, szellemi erőivel pedig megismerje, érezze, óhajtja, kifejezni, létesíteni törekedjék az igazat, szépet és jót; hogy így már e földön fejezven ki istenhasonlottságát, hozzá a való igaznak, szépek, jónak, a tökélynek kimeríthetlen forrásához mindinkább közeledvén, végre az enyészhetetlen szellemi világban vele egyesüljön.“

Célja már e szerint a helyesen felfogott népnevelésnek nem lehet más, mint e nemes rendeltetése felé vinni az emberiséget. Ugy de ezen emberi nemes rendeltetésnek megfelelhet-e az, ki állati együgyűségben tengődik, kinek lelke nem fordult meg a nevelés idomító kezében, hogy annak alapteltségei a képzetek, érzelmek és vágyak kifejtetvén: a képzetek által helyes gondolkozásra, az érzelmek által nemes érzésre, a vágyaknál fogva erős akarásra képesítessék? e kérdésre határozott **nem** lehet a felelet.

Ugyan is a tudatlan ember, kinek gondolkodó teltsége nem fejlesztetett oda, hogy helyesen következtessen, a természet fenséges tüneményeit megbámulhatja a szerint, a mint azok érző szerveire hatnak, de e jelenségek végső okára következtetni képes nem lévén: korlátolt lelke a végesről nem tud fölemelkedni a véghetetlenre. S ha a természet megrázó jeleneinél reszketve lebőrul is a mindenség hatalmas ura előtt, ez nem az okos lélek istenimádása, mely a legkisebb fűszálban is Isten bölcsességére ismervén, tisztelete nem gépies céremoniában hanem „lélekben és igazságban“ nyilvánul. Egy szóval: a tudatlan tömeg rajongó igen, de magasabb vallásos életet élő soha sem lehet.

Igy van ez az erkölcsiséggel is. A ki előtt nem ismeretesek az erkölcsi törvények, s nem tudja melyek e tekintetben köteleességei: attól lehet-e várni, hogy élete, cselekedete e magyarázatot nem tüdő, kifogást nem ismerő örök érvényű törvények szerint legyen intézve? Hiszen a bárgyu eszkimó, midőn agg szülőire emeli életoltó kezét, azt hiszi erényes dolgot cselekszik; ilyen felfogás mellett aztán hogy lehessen az erény és bűn határait megjelölni? s nem minden szavában igaz-e, a mit mond a franciák egyik első rangú írója, hogy „a társadalomnak egyedüli átká a tudatlanság, mert ha ez vegyül az emberi agyagba megfeketíti azt, e feketeség beveszi magát az emberi testbe s lesz belőle gonosz.”

Midőn tehát a népiskola az egyes ismeret-ágakkal szélesíti a gyermeki lélek látkörét, ugyanakkor alapjait is le kell rakni azon egyes erényeknek, melyek őt rendeltetésének megfelelő emberré képesítsék.

De hát mi az oka még is, hogy bár a céllal egybehangzólag vezetetik a nevelés, az eredmény a ráfordított munkával nem áll egyenes arányban? A közérkölcshiség javulásában az általánosított iskolai nevelés hatása nem észlelhető, s az újabb nemzedék között az eddig divatozott bűnök, gyarhoságok, néhol tán finomított alakban, de épen a régi, vagy tán még nagyobb mértékben ütök fel fejüket? Talán a jelen iskolázási rendszer vesztette el erkölcsi nemesítő hatását, vagy a tanítói személyzet nem birt fölemelkedni nemes missziójának magaslatára?

E kérdésekre — melyek nem csupán lelkekben, hanem a köztétetben is találják eredetüket — meg kell hogy feleljünk; a kellő javulás be nem következéseért iskoláinkra vagy a tanítói testületre esendő vádnak jogosulatlanságát ki kell mutassuk.

Nem hiszem, hogy valaki józan ésszel állítani képes lenne azt, hogy ha egészségesen fejlesztve van a test serdülő korig, azután bevegyülhet ragályos betegek társágába, szivhatja magába a káros levegőt: ez életét, egészségét nem veszélyezteti. Így a tisztultabb légkörben fejlődött lélekről is kimerné elmondani, hogy az már élethossziglan biztosítva van az erkölcselenség ragályai ellen? Vagy a kertészt hibáztassuk-e azért, ha enyhe légmérés mellett gondosan ápolt s dúsz növénynek indult virága elhervad idegen kezekben, kitétetve lévén ama nemes növény életére károsan ható hidegebb levegő ártalmainak?

Bizony az iskola is plántálhatja szorgalmasan, ápolhatja gondosan ama nemes növényt, melynek erkölcsi, jellem a neve, ha aztán az élet nem szolgáltat tenyésztéséhez, virulásához megkivántató levegőt!

A jó nevelés elengedhetlen feladatának ismeri ugyan is, hogy míg az elme tehetségei foglalkozásba hozhatnak, az alatt a kedély is melegüljön fel s késztessék elő az igaznak, a jónak befogadására. És a

nevelői kéz e jótékony hatására ime ébred ez is; az örökjóság iránti szeretet, a hála és tisztelet érzelme megdobbant már a fogékony gyermeki szivben.

De az iskola után jön nyomban az élet, hol Isten szent neve nem imádás, hanem káromlás tárgya már; jön közönyös, botránkoztató, kegyeletet nem ismerő hidegségével, csoda-e aztán, ha a felmelengetett kedély kihűlvén lassanként, a nemesebb törekvésnek felesillámló szikrája is — táplálék hiányában — utolsó lobbot vet s elhamvad örökre.

Az iskola, hogy igazi jellemet teremtsen, példákra hivatkozva bizonyítja be, hogy nincs érdem, csak az erkölcsi nagyságban; nincs, csak egy hatalom: az igazságot szolgáló lelkiismeret. De majd az iskola jóra buzdító szavát tulkiabálja a politikai üzérkedés vásári zaja, fennen hangoztatván: egy hatalom van csak: a pénz, s megyen — foly az alku, a meggyőződés, az elv, az igazság rovására.

Az iskola igyekszik tisztába hozni a tulajdonjog fogalmát, hogy annak utasítása folytán különbséget tudjon tenni a növendék az enyém és tied között. De vajjon a más tulajdonának tiszteletben tartása verhető gyökeret azon nemzedéknél, mely a szabad legeltetés e mostani rendszerében a határpusztításra — mint róka kölyök az orzásra még gyermek korában rá van kaptva; a nyilvános rablásnak, az egyéni tulajdon szabad használatát veszélyeztető eme neme, még máig sem kapta meg kellő korlátozását, s az enyém és tied meghatározása legtöbb helyen még ma is azon az uton dől el mint a pátriárkák pásztorai közt egykoron: az erősebb joga szerint!

A tények illetően állapota mellett a következtetés egyenesen foly: mind addig, míg az elromolhatóság alkalmi meg nem gyérítettnek; mind addig, míg a megvesztegetés szabadüzésének gát nem vették; mindaddig, míg a vallás-erkölcsi intézmények tisztelete külsőleg is nem biztosítottatik; egy szóval: míg a polgári kormányzat minden egyes ága, intézkedésével, erélyes fenytésével közre nem működik az iskolával az embernevelés céljának megvalósításában; míg a „társadalom és kormányzat — nem lesz nálunk is — olyan két iskola, melyek egy pillanatig sem szünetelnek:“ addig a népnevelés nagy, nemes és szent feladatát megoldani képes nem lehet!

Erre hiszem sokan, kik a népetet nem ismerik, kik nem tényleges viszonyokkal vetnek számot, hanem a neveléstani elvek következetes alkalmazásától várnak nagy sikereket, azt fogják mondani: épen a jó nevelésnek feladata mindenütt megállható határozott jellemmel s az erkölcsi erőnek azon mértékével bocsátani ki növeltjét, hogy az a közéletnek bármily körülményei között biztosan megállani képes lehessen.

De feledik a jóhiszeműek, hogy míg az iskola csupán erkölcsi elveket nyújtott, s azt is nem az öntudatos léleknek: az élet példákkal áll elő, s ott már nem az elvek, hanem a példák szerint, azoknak javító, vagy rontó befolyása alatt alakul az ember egyénisége.

Azt is ellenvethetik sokan, hogy: ha az emberiséget az ő életének minden viszonyaiban, úgy szolván rendőri felügyelet alá vetjük, mikép tanul meg önlábán járni? s ha minden lépését a törvény járszalagának vezetésével teheti meg: hová lesz akkor egyéni szabadsága?

Én az ilyen ellenvetésekre csak annyit kívánok felelni, hogy az egyéni szabadság fogalmát mi emelkedettebb szempontból volnánk tán képesek meghatározni, mint pl. az angolok vagy amerikaiak? Ezt — engedelmet kérek — nem vagyok hajlandó elismerni. Már pedig im az egyiknél, hogy pl. az egyházi ünnepek azokhoz illő komoly méltósággal legyenek megülhetők, minden zajt okozó közlekedés eltiltatott; a másíknál meg az italbeli mértékletlenség terjedése törvény által korlátoztatott.

De mintha hallanám a tanítók részéről az elmondottakra a nyilatkozatot: a fenn elésorolt bajokat mi is jól látjuk, szomoruan érezzük, s bár erősen óhajtanók, hogy azok orvosoltassanak, de csekély befolyásunknál fogva, e szomorító helyzet javítására hatni nem áll hatalmunkban. Mi elpanaszolhatjuk bajainkat egymásnak, vagy együttesen gyűléseinkben, fölemelhetjük szavunkat a nyilvános téren: panaszunk nem talál visszhangra, fölemelt szavunk meghallgatva s munkánk marad eredménytelen, áldástalan munka.

Hogy ez való, az tagadhatatlan; hogy e kedvezőtlen helyzetből való kibontakozás nem könnyű dolog, az is igaz. De van még is egy tér nyitva: a tanítói egyesületekben. Ezek által a testület mindig hatásosan fölemelheti szavát. S ha a kisebb megyei egyesületek társulnak egymással, s mint egy nagy egész, úgy adnak kifejezést akaratauknak a törvényes fórumok, az intéző egyéniségek előtt: egy ország néptanítóinak testületileg nyilvánított akarata, fölemelt hatalmas szava nem enyészhetik el eredmény nélkül.

Vékás Lajos.

Kell vagy szabad-e a gyermekeket a (mai!) színházba vinnünk?

(R. Blücher.)

Jelige: Esmény és példa nélkül nincs valódi és igaz nevelés, de mindaddig, míg a gyermek a jóban eléggé meg nem erősödött és szabad erkölcsi akarat elhatározására nem képes, mindaddig csak jó példákat és előképeket kell neki nyujtanunk.

Korunkban a színház-közönségnek aránylag nagy részét a gyermekek képezik. Miért látogatják a gyermekek a színházat, nem tudják, de bizonyára a szülők

sem, a kik megengedik, vagy a kik a gyermekeket a színházba viszik. Célját ennek nem tudják, czéltalanságát fel nem ismerik. Fájdalom, hogy a színház a gyermekek bizonyos osztálya előtt divattá lön, de nem a gyermekek által; a hiba különösen azokat illeti, kik a gyermekek neveléséről gondoskodni tartoznak. Egy anya sem kérdi önmagától, minő következményeket gyakorol a színház a gyermekre, habár a színház hátrányosságát magán a gyermekben észlelheti is; sőt inkább túlteszi magát azon.

A színházlátogatás kiszámíthatlan károkat okoz első sorban a természetes nevelés érdekének. Testileg kimerülve fáradtan, mert szellemileg igen felingereltett, megy pihenni a gyermek s reggel alig tud nyughelyéről felkelni és szorakozva, rossz kedvvel megyen az iskolába. A színpad nem gyermekek számára való intézet. Az előadott tárgy semminemű viszonyban nincs a gyermekek művelődési fokával. Látnak és hallanak olyat, a mit felfogni és érezni nem tudnak. A színházban előadottak egy chaossá lesznek előtte, mely gondolatvilágát megzavarja, elsötétíti. Ennek következménye, hogy a gyermek tulizgatott, szorakozott lesz, s hogy tanulni nem igen akar. Figyelmetlen a házi feladatok kidolgozásában, közönyös és elmerengő az iskolában, mely állapotok természetesen semmivé teszik azt is, a mi már szellemi tulajdona volt; a tanító és nevelő részéről pedig új erőfeszítést kíván és időt rabol. Szóval: az akadályoknak egész sora, melyek úgy az egyesek, mint az egész haladását megakadályozzák. Im, e körülmények is mint okai azon számtalan panaszoknak, melyek az oktatás folyamán felmerült hiányos eredményekről felhangzanak, daczára minden rendszernek és taneszközöknek.

Mennyiben szenvednek a gyermekek ezek mellett még a színházba hordozás miatt a kedélyképzés, szép izlés és vallást illetőleg, még csak felemlíteni sem akarjuk. Mindenki, a ki csak néhányszor volt a színházban, tudja mit akarunk ezzel itt mondani. Hány-szor vész el az itt látottak által a gyermeki kedély eredetisége, érzelmének közvetlensége, vidorsága és természetessége? A gyermeki kedély meghamisíttatik, szenvedélyes, üres beszédű és tudákos lesz. Érzelmek, virágok és pillangók annál hosszabban élnek, minél későbbben fejlődnek ki. Ki az, a ki a gyermek belső nyugalmát és boldogságát megrabolja?

Kérdezzük csak magunktól, hogy mai színházaink mennyiben felelnek meg egy erkölcsi művelődés intézet irányának? Képzeliük csak magunkat a gyermekek álláspontján, hogy érezheti magát minden nemesebb gondolkodású, midőn látja, hogy vétek, bűn, mindenféle szenvedély, a melyekről addig a gyermek nem is álmodott, annak lelke elébe vezettedik? Hogyan találhatná ő magát abba bele, a nélkül, hogy bensejében meg ne zavartatnék és fel ne izgattatnék? Mily iszonyuan csaldóva érzi magát jámbor gyermeki hitében! Hol ma-

rad a hit, igazság, szeretet, bizalom, remény, a melyek a gyermeket jóra vezették? A gyermek egész lelki élete legmélyebb mélységeiben megrázkodik, erőinek szárnyai megbénulnak! A mint a szinpad (mint képzőintézet) a felnőttekre jót tehet, hogy t. i. értelmes, öntudatos és elfogulatlan, igaz, emberies cselekvésre ösztönöz, a gyermekekre épen ellenkezőleg hat. Midőn a vihar a fákat olykor-olykor megrázza, mintha a földtől elakarná szakítani, a talajt a fák előnyére porhanyozza meg, mért új élet foly a hasadékokba; gyenge növények azonban a viharban összetörnek. A mi a napi gondoktól kimerült férfiú szellemére frisitőleg hat, az a gyermekre nézve sohasem lehet előnyös. A színház látogatás tehát a gyermek részéről minden nevelési érdekeknek árt.

Hogyan küzdjünk e rossz szokás ellen? Az iskolai hatóságok és tanítók részéről kiadandó tilalom elgondolható volna, hogy az iskolakötelezetteknek a színház látogatását megtiltsák, ha ez csak általán a szülők által is respektáltatnék. Fájdalom, ez csak egyes esetekben történik — a mint általában a botor szülők esztelensége és majomszeretete oly sokszor akadályozzák meg az iskola való céljai valóságát — és a tanító tekintélye ezáltal annál érzékenyebben szenved. Mily boldog e tekintetben a falusi ifjúság!

Igazat mondott a költő, midőn mondá: „Adjatok nekünk előbb derék anyákat, akkor jobb embereink és ennek következtében jobb állapotaink is lesznek.“

Czirják Albert.

Buisson felolvasása a szemléltetésről.*)

Buisson beszéde elején kifejezést ad azon habozásának, melylyel annyi kitünő felolvasó elődje (Levateur, Berger, Bronard, Jost, Girald, Breal, Riant, Dupaigne, Liés Bodard) után lép a felolvasó asztalhoz, de helyesli a felolvasásokat rendező bizottság azon eljárását, hogy legutólsónak épen az összes elemi oktatás és nevelés sarkkérdését: a szemléltetést tette tárgyává, mert ez befolyásolja az elemi oktatás minden ágát, mint egy átható szellem azt átlengi, a kérdéseket egy főkérdésben összpontosítja. Ezután így folytatja:

„Önök láthatják, hogy ha nem is ég lábunk alatt a talaj, melyre lépünk, mert ily mező a nevelés körében nem létezik, de bizony tövises. A szemlélet természet, szerepe, a szemléltető tanmód valódi jelentősége és jelleme oly pontok, melyek felől a nézetek rendkívül eltérők. Nem tudom, lesznek-e szerencsés önökkel egyező véleményben lenni, de kérem önöket: engedjék

*) Az elemi oktatás főfelügyelője, a szakavatott francia tanfőú, kinek felügyelete alatt most van megjelenőben a kitünően szerkesztett nevelési és elemi oktatásra tartozó encyclopedia „Dictionnaire de pedagogie et de instruction primaire,“ mely egy pár kitünő pedagógusunkról is híven megemlékezik, e beszédét a párisi tárlat alkalmával a francia közoktatási miniszter felkérése folytán az ilyen felolvasások mintegy betetőzésére tartá.

meg, hogy véleményemet, melyet helyesnek tartok, teljes őszinteséggel terjesszem elő azon meggyőződésben, hogy oly egyének közt, kik saját foglalkozásuk körébe tartozó dolgokról értekeznek, az eszmék egyezéséből vagy tusájából, csak hasznos gyümölcs terem az ügyre nézve. Adjuk át először a szót a szemléltető oktatás föltétlen hiveinek, az az: azoknak, ki a szemléltető tanmódot és a szemléltetésnél követendő eljárást egyforma lelkesedéssel karolják föl és művelik. Ha őket hallja az ember, azt kell hinnünk, hogy csak Franciaország maradt el az ő régi nevelési és oktatási rendszerével, azon rendszerrel, mely egykor általános volt, melynek meg is volt létoka, de a mely a XVIII. század vége óta Európa majdnem minden művelt nemzeténél elveszté hitelét. Csak Franciaországban maradt még érvényben a nagyon is nehézkes, pédant, száraz iskolás rendszer (methode scolastique); de egy nagy eszme hajnalodott föl és hatolt be az iskolába, t. i. ez: minden ismereteink forrásai az értekek, tehát az oktatásnak az érzékeltetés alapján kell megtörténnie. Mi van ennél természetesebb dolog. És egy lélekzettel idézik Locke, Cordillac, Rousseau, Pestalozzi, Basedow, Campe, Froebel, Diesterweg és mindazon nagy férfiak neveit, kikkel háromnegyed évszázad folyamában dicsekedhetik Németország. Mindannyian, ezt mondják, és velők a svájcziaiak, amerikaiak, olaszok és mit tudom én még kik? ebben találták föl az üdvösség útját; belátták, hogy a népiskolába illő oktatás lényegében épen a látható, érzékelhető, tapintható, szóval a szemléltető tanmódra alapítható. E tanmód az újabb iskolának két sajátos jellemvonást kölcsönöz: egyfelől, olyan szeretetre méltó, csaknem vidám színt, a majdnem játszva elrajzolja, hol játszanak, nevelésből az erőfeszítés és kényszerítést száműzi; másfelől, és e második jellemvonás nem kevésbé szembeötlő, e tanmód által minden oktatás gyakorlativá, hasznossá válik: azt tanítják a gyermeknek, minek az életben hasznát veszi. Mire való a nyelvtan és a számtan elméleti része? Mi hasznuk azon általános szabályoknak, tudományos szempontoknak, melyekkel az elemi tanulmányokat oly igen megnehezíték a számvetéstől kezdve egész a földrajzig? Tanítsatok e helyett gyakorlati nyelvtant, kereskedelmi számvetést és földrajzot; egyszóval egészen egyszerű, hasznos, gyakorlati oktatást adjatok.

Imé, e szavakban vagy ehez hasonló szólamokban egybefoglaltan kifejezve van az értekek útján való, a „gyors eljárású“ tanmód panegyrisé.

Legyünk előbb tisztába az iránt: mi e felfogásban alapos és helyes.

Teljesen igaz, hogy a XVIII. század vége óta megkisértették és sikerült is az oktatást egyszerűsíteni, népszerűbbé tenni; hogy a régi iskolás gépszerű rendszer ellen e visszahatás felette szükséges volt; tagadhatatlan, hogy Rousseau — a többek közt — bebizo-

nyitván azt, hogy minden oktatást az érzékeltetésen kell kezdeni, ezzel oly igazságot mondott ki, melylyel mai napság senki sem állhat szembe. Bár megkell jegyeznünk, hogy Rousseau előtt is, és épen Franciaországban, Montaigne, Rabelais, Fénelon, Rollin, tiltakoztak az elvont oktatás ellen, követeltek más valamit a gyermeknek mint „könyvbéli ismeretet.“

De, miután elismertük jogos voltát e nevelési forradalomnak, mely — mint mondani szokták — helyettesíteni törekszik realismussal a verbalismust, még is ki kell jelölnünk azon határokat, melyeket át nem hághat.

Elég erre fontolóra vennünk azt, hogy minek kell voltaképen lennie az elemi oktatásnak. Ha a néptanítótól egyebet nem követelnének mint azt, hogy irányozza a szív, az értelem, jellem-képzetét, a feladat renden kívül egyszerű volna. De a mellett, hogy a néptanító-nak nevelnie kell, azt kívánják tőle, és ez oktatásának legláthatóbb eredménye, hogy növendékeinek bizonyos megszabott körű oktatást is adjon. Neki át kell adnia növendékeinek bizonyos gépszerű ügyességeket, melyeket lehetne az ismeret eszközeinek nevezni, mert a nélkül, hogy ezek magok tudományok volnának, mellőzhetlen eszközei a szellemi érintkezésnek. Olvasni, írni, számolni, ez volt atyáinkra nézve az elemi oktatás összes terhe; jól tudom, hogy e készségek közül egyiket sem jut eszébe senkinek nélkülözhetőnek tartani. Sőt más, épen oly szükséges tantárgyakat csatoltak még ezekhez, milyen a nyelvtan, földrajz, történelem, ének, rajz és még fognak csatolni, azt hiszem, nem soká egy tantárgyat, melyet régóta hathatósan ajánlanak, melyet már a legtöbb ország az elemi oktatás kiegészítő részül fogadott el: a természet-rajzot is. Ötven év óta a programm szüntelen gazdagodott és mai napság távol attól, hogy apadna, egyre nagyobb terjedelmet szándékszik ölteni.

Már most kérdem: lehet-e mindezen ismereteket, bármily elemiek is azok, a növendékekkel azonnal elsajátíttatni, mindig könnyű módszerrel, képek, festvények, eszközök segítségével, melyek nagyobb fáradságot a gyermeknek nem okoznak, mint azt, hogy nyissa ki szemét, vagy azon játszi beszélgetés, mulattató csevegés alakjában, melyet úgy szeretnek feltüntetni, mint az ujabbkori nevelés eszményét? Nem hiszem.

Hogy tanítsunk, és főként sikeresen tanítsunk anynyi tantárgyat, oly rövid idő alatt, feltétlenül szükséges — mint ezt önök gyakorlatból is tudják — a gyermeket hajtani, és nem engedni — bocsánat a kifejezésért, ögyelegni a tudomány mezején, előhaladásra kell kényszeríteni. Erre vagyunk a természet rendje által utalva, erre a tantárgyak terjedelme által, melyek előírvák, erre a vizsgálatok színvonala által.

Hangsúlyozta épen e helyen egy tekintély: Miért gyötritek növendékeiteket annyi nyelvtani nehézséggel és annyi szabálylyal, melyek bizony nélkülözhetőek volnának?

De azt felelhetik rá önök, tisztelt néptanító urak: kezdjék a vizsgálók! Önök szívesen könnyítenék a gyermekek feladatát és a önökét is egyuttal; de vajon a vizsgálat vezetői, egy véleményben lesznek ama tisztelt tanár urral (Bréal ur felolvasására célzás, ki a népis-kolában a nyelvtani alakok és szabályok előtérbe tolésa ellen szólalt föl) ki oly szellemesen emelte föl szótát a helyesírási szabályok, mondattani sajátságok unos-untalan hangsúlyozása ellen? Ez igen üdvös ujtítás volna; de melyik néptanító kockáztatja tanítványai vizsgára bocsátását ily készültség mellett? Tehát ha javítani kell e téren, ez nem önökön áll, hanem azokon, kiktől önök, kiktől az elemi oktatás függ.

Egyébaránt, bármily leszállítást is eszközölnének a tantárgysorozat egyes részében, mindig elég marad arra, hogy ne volna ugyan képzelődés azt hinni, hogy az iskolai oktatást lehet eszközölni, lehet elfogadni csak úgy játék közben. De többet mondok: ez agyrém nem is kívánatos. Ha valaha oda jutnánk, hogy az erőfeszítés, a fáradság, a munka eszméje eltűnék az iskolai oktatásból; bizony ugyan ez eszme eltűnék a társadalomból is. És egy társadalom, melynek a munka és türelem törvénye elviselhetetlenné vált, ma már megérett a fejetlenségre és holnap a kényuralom igájára.

De ne szorítkozzunk e rövidbe foglaltna feleletre. Lássuk közelebbről: miben áll a szemléltető tanmód, hogyan alkalmazzák egyebütt, hogyan lehet azt alkalmazni nálunk, és hogy valóban helyes-e az, mit e tanmód ugy a bölcészet mint neveléstan terén elérni törekszik, mindent az érzékek munkásságára vinni vissza.

A szemléltetés — intuitio — eredetileg a szó mostani jelentésében használva legelőször Cousin által lön a francia nevelésben hangoztatva 1817-ben; de már régebben is a bölcészet által azon értelemben volt használatos, mely szerint ha valamely ismeret a szellem egyszeri és rögtönös belátása útján szembeszökő módon sajátítható el, szemléltetőnek — intuitív — mondatott. Locke már ez értelemben szélitiben használja az intuitio kifejezést. A szemlélet az értelemnek legterjedelmesebb és legönkéntelenebb művelete, melynek útján egy tárgyat minden erőfeszítés, minden közvetítés, minden habozás nélkül azonnal felfog. Ez „közvetetlen észlelés“ (apperceptio) mely mintegy szempillantásra jön létre. Ha egy anyagi tárgyról van szó, az érzékek azt érzéklük azonnal: ez a legegyszerűbb, legközönségesebb, legkönnyebben felfogható dolog. Ha eszményről, igazságról, érzékeink alá nem eső tárgyról van szó: akkor mondjuk, hogy szemlélet útján fogtuk föl azokat, midőn elég, ha csak szellemünk szemlélete alá kerülnek, hogy ez minden okoskodás és vitatkozás nélkül meggyőződjék létezésükről és felfogja őket. Akkor követjük a szemlélet útját, midőn a szellem, akár az érzékek, akár az itélet, akár az öntudat által oly világosan és oly könnyüséggel fogja föl a tárgyakat, mint a hogy a szem kivesz egy látható tárgyat. Tehát

a szemlélet nem külön tehetség, nem valami idegen, új tünemény a lélekben. Nem egyéb mint az emberi lélek maga azon sajátos nyilvánulásában, hogy a benne és körülötte levő dolgokat önkénytelenül (spontanimen) felfogja.

Ebből folyólag három neme van a szemléletnek vagy is inkább három körben nyilvánul a szemlélet különböző alakban, de mindig ugyanazon bélyegző vonásokkal: **érzéketi szemlélet**, az az: érzékek útján történő; **értelmi szemlélet**, az az olyan, melyet az itélő elme érzéki jelenségek vagy szabályokban foglalt bizonyítás nélkül eszközöl; végre **erkölcsi szemlélet**, mely a kedély és lelkiismeretre hat.

E három szemlélet vagy is helyesebben a szemlélet e három neve felöleli az ember értelmi működésének különböző mozzanatait, annak mintegy ösztönszerű állapotában. Itélni szemlélet alapján annyi majdnem, mint itélni ösztönszerűleg.

(Folytatjuk.)

Hegedűs István.

A „kolozsmegyei tanító-testület“ könyvbíró bizottságának működéséről az 1878—79-ik tanévben.

A könyvbíró bizottság ez egyesületi évben is november 26-án a célra alakult meg, hogy a népiskolák s polgári iskolák részére irt és újabb kiadott tankönyveket megbírálván, ismertetve, tanügyünk fejlődését ez által is előmozdítani igyekezzenek. Ezen bizottság tagjai a következő tanfériak voltak: dr. Bartók István, Czirják Albert, Herzl János, Indali Péter, Kiss Sándor, Kozma Józsefné, Nyárádi Lajos, Paal Ferencz, Parádi Kálmán, Pataki Ferencz, Rieger Imre, Stöger Béla, Turcsányi Gyula, Váradi Károly.

A bizottság elnöki tisztét vezette Kiss Sándor polgári iskolai tanár, a jegyzőséget pedig Nyárádi Lajos torna-tanár. Az ülések rendszeresen minden hó második és 4-ik keddjén tartattak. Tartatott összesen 7 ülés, mely üléseken 53 pont vétetett jegyzőkönyvre. Tankönyveket ismertettek, vagy bíráltak a következő tagok: Rieger Imre ismertette Lakits Vendel „Földrajz“-át, és Fischer Nándor: „Magyar nyelvtan“-át. Dr. Bartók I. ismertette Gyórfy Iván: „Természetrész“-át. Parádi K. ismertette Paszlavszky József: „Állattan“-át. Nyárádi L. Egnér Adolf: „Vezérkönyv a népiskolai fi- és leány tornászathoz“ című könyvét. Herzl J. ismertette Madzsar János: „Számítási vezérkönyv és példatárak“ című műveit. Kozma Józsefné Fischer Simon: „Magyar nyelv könyv“-ét. Deák J. bírálta Mauricz Rezsőnek: „Közönséges számítás“-át. Turcsányi Gy. ismertette Németh Károlynak: „A keresztyén vallás elemi tankönyve“ elméleti és gyakorlati részét.

E tájékoztató megjegyzés után itt közöljük ez alkalommal a Parádi Kálmán főgymn. tanár ur által felolvasott és a bizottság által elfogadott ismertetést.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az állatok természetrajza. Irta Paszlavszky József, főreáliskolai tanár. A középtanodák alsó osztályai számára. I. II. rész. Budapest. 1877—79. Ára mint a két résznek 1 frt 80 kr.

Ismertetésemet a szerző előszavának sarktételeivel kezdem, legilletékesebb feleletnek tekintvén a szerző elvi álláspontja jelzését a netán felmerülő s méltán felvethető kérdésekre: miért hozom e középiskolai tankönyvet népiskolai bizottságunk elébe? miért tartom annak ismertetését mindnyányukra nézve tanulságosnak, sőt szükségesnek? De maga a szerző is mondja, hogy „e kis tankönyv anyagának felkarolásában és beosztásában lényegesen eltér az e téren eddig forgalomban levőktől;“ tudnunk kell tehát előbb egész általánosságban, hogy mi az az új mérték s illetőleg irányelv, mely a tartalom érdemleges megismerésénél és megítélésénél szem előtt tartandó.

Ime a szerző saját szavai: „A lakás és tartozkodáshely szerint való tárgyalást nemcsak azért részesítettem előnyben, mert ez a gyermeki felfogásnak sokkal megfelelőbb fokozatosan lehaladni az ismertekről a kevésbé ismertekre, hanem azért is, mert így a tanuló, a mellett, hogy bizonyos képeket nyer az állatok életéből; mindig új és új szerkezetű állatokkal ismerkedik meg, s az összehasonlításra és a gondolkodásra több alkalom nyújtatik neki.“

„A chablonszerű száraz leírásokat, a hol csak lehetett, teljesen mellőztem; mert gyakorlatból győződtem meg, hogy ezek a tanulónak semmit sem használnak, s az állat megismerésére soha sem vezetnek, sőt a tanulóban az igazi szemlélet és gondolkodás helyett modorosságot oltanak be . . . az eledel említésénél leirtam a fogazatot, az életmódnál a testalkatot és végtagokat stb. „Ez által igyekeztem „a részeknek szerkezetét kapcsolatba hozni a munkával, melyet végeznek, a céllal, melyet betöltenek s a körülményekkel, melyek közt szerepelnek.“

„Ugyancsak a gondolkodó tehetség művelése volt szemem előtt, midőn nemcsak a pusztá tényeket soroltam elé, hanem azoknak okaira is kiterjeszkedtem s az okok és okozatok közötti viszonyt a gyermeki felfogás határai között kitüntettem. Felemlítettem az egyes állatok ellenségeit, a védő és támadó fegyvereket, hogy kitüntessem, milyen harcok folynak az állatvilágban s egészen elemi módon mutassak rá a létért való küzdelemre. Hiszen csakis ilyen vonatkoztatásokkal lesz a gyűjtött anyag megemésztve és organisálva. Az állatok szokásainak, tulajdonságainak illusztrálására egyes példákat hoztam fel, arra célozván, hogy így a dolog élénkebben domborodjék ki s a tanuló a tárgyat megkedvelje. Ez az oka, hogy néhol talán szélesebbre is terjeszked-

tem, mint a mennyit egy tankönyv kerete rendszeresen megenged. De szolgáljon mentségül azon óhajtásom, hogy én az egyes álatoknak s azok életének éles vonásokkal ecsetelt s a tanuló lelkére igazán ható képét akartam adni.

E methodikai elvek ellen, t. bizottság, alig ha lehet s lesz valamelyikünknek alapos kifogása. Legalább én egész terjedelmökben elfogadom. Igen természetes, hogy ezzel a munka módszere kimerítve még nincsen, mert szerző előszavában csak azt veti fel tájékoztatásul, a mit munkája különös sajátosságának tekint, tehát nem reflectál a leíró s illetőleg elemi természetrajz tanmódszerében már állandósult alapelvekre; hiszi, hogy azokat az általa nyújtott tananyag berendezése, arányossága és alakítása úgy is visszatükrözteti. Nincs különben. A munka az újabb divó módszer elvei szerint tapintatosan van szerkesztve; az egészet a kiinduló ponttól kezdve a végösszesítéséig, a rendszer áttekintéséig kelő arányosság és következetesség jellemzi.

Nem vagyok barátja a tulzó dicséreteknek, de az elismerés megszavazásában sem lehetek önző. Tudomra nincsen még magyar nyelvű módszertani vezérkönyvünk tanítók számára a természetrajz tanításához, de másfelől az egyre-másra gyártott népiskolai természetrajzi könyvecskék nagy halmaza, mint legtöbbszörre olcsó dicsőség-keresés eredménye, tájékoztatás helyett zavarba hozza és elkedvetleníti a kezdő tanítót: nem tartjuk-e tehát időszerűnek és helyén valónak megismernedni s az illetőket megismertetni egy oly munkával, mely épen módszere által tűnik ki a sokak közül, mely különben tartalmánál fogva is a népiskolai természetrajzi tanmenetet oly közelről érinti, sőt anyagát magában is foglalja?

Ime az oka, t. bizottság, a miért e könyvet ide hoztam s méltatására vállalkoztam.

Jól tudom, hogy egy specialis célra szánt tankönyv minden igényeknek meg nem felelhet s így a szóban forgó könyv sem lehet „vezérkönyv“ a tanító kezében oly formán, hogy azt tanításában nyomról-nyomra kövesse, minden fogalmára esküdjék, mint az egykori Pythagoreusok mesterök szavára; de tekintve a még csak fejlődő s épen azért ingadozó természetrajzi tanmódszert, irodalmunk ez ágában nyilvánuló kontárkodást, lehet e könyv megbízható forrása a tanítónak, melyből könnyen meríthet, alakíthat s magát ez irányban is a modern ismeretek színvonalán tarthatja.

Ismételten hangsúlyozni akarom, hogy a szóban forgó könyvet módszereért emelem ki, melynek keresztülvitele — legjobb meggyőződésem szerint — minden hozzá fogható, hasonló rangú magyarnyelvű könyvekénél következetesebb és sikerültebb. S már most sietek megoldani feladatomat.

Szerzőnk nem kezdi állattanát a rendszer fejtegetésével, a mint azt legtöbb szerző elég helytelenül cse-

lékszi, hanem fokozatosan halad a felé, mint a közlött ismeretekből önként folyó követelmény felé; nem vezeti be az egyes szakaszokat az általános jellegek előrebocsátásával, hanem az általánosnak, a levonandó szabálynak magyarázatát egyes állategyénekhez s ezek egyes szerveihez köti s szemléltetve eszközli; végül, levonván az általánost, a szabályt: összefoglalja az egyenkénti ismeretet a bemutatott állatok harmonicus képévé. Bizonyítékul álljon itt egy pár példa. (Ismertető felolvas nehány mutatványt a felforgó könyvből.)

Fennebb említem, hogy szerzőnk legelőbb a házi állatokat veszi tárgyalás alá.

Miután a kutya, macska, szarvasmarhaló, szamár, disznó, juh és kecske természetrajzát külön-külön adta; miután a nevezett állatok életmódját, szokásait és az ezek által feltételezett szerveket, az ember gazdaságában való szereplésüket külön-külön megismertette; megállapodik s jellemzi általában véve a házi állatok csoportját; előadja megszeli-dülésük s illetőleg meghódolásuk okait; elkülöníti növény-, hús- és midenevőkre és kimondja, hogy az eledel minősége s az állat fogazata között összefüggés van, úgy, hogy ha tudjuk mivel táplálkozik valamely állat, megmondhatjuk egyszersmind: milyen fogazatának kell lennie; és viszont, ha ismerjük valamely állatnak a fogazatát, eltalálhatjuk, mivel táplálkozik. A növényevők társaságban, csordákban, nyájokban mennek a mezőre; a húsevők a társaságot nem szeretik. Ennek az oka abban rejlik, hogy a növényevők a réten igen sok eledelt találnak s nem szükséges a fűért egymással verekedniök; a húsevőknek pedig eledelőket keresni kell s ha nagy fáradsággal megtalálják és kézre kerítik, másokkal nem szívesen osztóznak benne. Ehez képest kiemeli szerzőnk az általános különbséget, mely a végtagok szerkezetében nyilvánul.

Ezen összefoglalás után az emberi lakások közelében élő állatok, u. m. az egér, patkány, denevér, vakondok, sündisznó, görény és menyétek természetrajzát adja a fennebb vázolt alakban és módon. E csoportot is kerekded összefoglalással fejezi be, melynek magvát e tételek teszik; az életmódhoz leginkább a végtagok alkalmazkodnak. Az eledelnek megfelel a fogazat: redős a növényevőknél, tarajos a húsevőknél, gúmos a minden evőknél és hegyes a rovarevőknél.

Azután tárgyalja a mezei állatokat (nyúl, hörcsög, ürge, mezei egér; az erdei állatokat (farkas, róka, vadmacska, hiúz, mókus, szarvas, őz, medve, vaddisznó, erdei egér) s végül a vízi állatokat (vidra). Az összefoglalásnál itt is ügyesen és nyomatékkal emeli ki azon bélyegeket, melyek a rendszeres áttekintésnél irányadók s illetőleg a rendszer összeállításához szükségesek.

Melléklet a „Család és Iskola“ 9 ik számához.

Talán felesleges is említenem, hogy e tárgyalást az ismertekről a kevésbbé ismertekre való haladás jellemzi.

(Folytatjuk.)

EGÉSZSÉGÜGY.

Tanácsok a szülőknek a csecsemők ápolását illetőleg.

Tagadhatlan, hogy a halálozás a csecsemő korban igen nagy, valamint elhallgatni azt sem lehet, hogy ezen halandóság nagyobb részt mesterségesen idéztetik elő. Azon pillanattól kezdve, melyben a csecsemő az első lélegzési mozgást teszi, kezdődnek az ártalmas szoktatások, esztelen előítéletek, babonás szokások, hogy a gyenge szervezetet egészen össze rontsák. A rendkívüli nagy halandóságnak okát kifürkészni, az ellen lehetőleg ellene működni minden szülőnek és tanítónak a legszebb és legemberbarátibb kötelessége. Tagadhatatlan ugyan, hogy néha a légköri hatások is az egészségre károsan hatnak, de az is tény, hogy a csecsemők halálozására semmi sem foly bé oly nagy mértékben, mint a tiszta üde levegőtől való elvonás. A gyermek életéhez első fő kellék az üde levegő, minélfogva azon szobákat, hol a gyermekek tartatnak, naponta többször szellőztetni kell. Gyermekek-szobájában károsan hat a füst, por, vízgőz és mindenek felett a gyermekruháknak a szoba kemencéjén való szárítása; továbbá káros alvás-kor a gyermeknek arcát és fejét kendőkkel vagy fátyollal betakarni.

Az első két hétben az erős nap fény mérséklendő célszerű függönyökkel; két hónap elmúlása után pedig kerülni kell a sötét homályos napfényt, valamint éjjel a mécsesseli világítást is. Különösen ártalmas a petroleum lámpák szokásos lefacsarása, melyek ily módon tökéletlenül égve észrevétlenül kormozó füstöt terjesztenek a szobájában el, s a csecsemő érzékeny légző szervét rendkívül ingerlik.

A születés utáni 8—14 napi időszakban, különösen gyenge gyermekeknél, szükséges a szoba hőmérsékére különös gondot fordítani és ha az nem a napsoron volna, s így a nap heve által nem melegítenék fel kellőleg, ott nyári időben is mesterségesen a hőmérséketet emelni kell. Kisdedek 14°R. meleg mellett nagyon jól érzik magukat, de magasabb hőmérsék már ártalmas.

Tisztaság az egészség fő kelléke. Gyermekek az első évben naponta egyszer feresztendő, de e mellett kellőleg lemosandók többször is; különösen a szemek, a fülek az orr és száj, ez utóbbi minden szopás után tiszta hideg vízzel kimosandó.

A fürösztő víz ne legyen melegebb 28°R-nél vagy csak oly meleg melyet a bemártott kéz könnyen eltűrhet; a mosó-víz se legyen tulságos meleg és lassanként

a hőmérsékben mind alább kell szállani, úgy hogy három hónapos gyermekeknél mosóvízül egyszerű állott vizet lehessen használni.

Az ágyneműre és fehéreneműre a gyermekeknél nagyon kell ügyelni, és mindannyiszor változtatni kell, a hányszor csak szükséges; a használás előtt jól ki kell szárítani és soha sem tanácsos nedvesen alkalmazni; de mind a mellett a szokásos felmelegítések kerüendőek.

Az egészség nem kívánja azt, hogy a gyermekeket polákba göngyöljék. Téves azon nézet, hogy különben a gyermek csontjai elgörbülnek; pontos észleletek épen az ellenkezőt bizonyítják és ésszerűtlen, ügyetlen polázás többet árt, mint használ.

Ruházatja a csecsemőnek legyen meleg; de ne vastag szövötű és ne olyan, mely tulságosan felmelegíti, főképen ne legyen szoros és erősen a testhez lapuló. Az ingek, réklik ujjja a karon és nyakon ne legyenek össze kötve; a szobában a fejét ne takarják bé és ne adjanak a csecsemőknek nyakravalót, valamint az öltözetek össze kötésénél soha sem kell használni gombostűt. Soha sem szabad a csecsemőt még a későbbi időben is felöltöztetve az ágyba tenni, valamint szekezésnél vagy utazásnál a gyermeket ágyneműstől nem kell a szekérbe tenni, hanem jól betakarva ölbe tartani és úgy elhelyezni, hogy a menet irányával ne legyen háttal fordulva.

Kellemes időjárás-kor minél többet kell a csecsemőt a szabadba vinni, de kerülni kell a szeles időt, főképen tavasszal és ősszel és kiválólag akkor, ha a szél iránya északi vagy keleti.

A mi a csecsemők fekhelyét illeti: a bölcsők, rengeteg-székek és szekerek eldobandók.

Hisz a bölcsők nem egyebek, mint a gyermekek elkábitására szolgáló mesterséges eszközök és így nagyon veszedelmesek: az utóbb említettek pedig a gyermekek elkényeztetésére s legfeljebb még lárma és zaj csinálásra való haszontalan dolgok. Ezek helyett tehát a könnyű zsinag hálózattal ellátott gyermek-vaságyak ajánlhatók, melyek tisztaság és biztosság tekintetében sem hagynak semmi kívánni valót fenn. Ezekben az ágynemű legyen egy mátrác, akár lószőrből akár perje-fű — Seegrass — vagy szalmából, — egy párna hasonló anyagból és egy könnyű takaró. — Ha tollpárnákat vagy derekalyakat akarnak használni, az ilyeneknek nem szabad erősen tömöttnek, vastagoknak és nehezeknek lenni. Az ágyakban alkalmazni szokott kacsuk lepedők folytonos és huzamos használata káros.

Csak betegség vagy tejhiány oldhatja fel az anyát azon kötelesség alól, hogy gyermekét ne maga szoptassa. 1—2 hónapi szoptatás is már elegendő arra, hogy egy gyermek célszerű és az organismusa fejlesztésére alkalmas táplálékkal felneveltetessék.

Minden póttáp-szerek között, mely az anya-tejet

helyettesítheti, első helyen áll a tehén tej — mely nádcukorral édesítve adandó. Egy hónapos csecsemőknek az elegyített táplálék oly formán adassék, hogy felerész legyen tej, fele víz; később a víz pótlék apasztható, a harmadik vagy negyedik hónapban pedig már tiszta tej adható. Bár anyatejt kipótló táplálék csecsemők számára nem létezik, de számos tapasztalat a következő vegyületet is igen ajálattóssá teszi, különösen három hónapon túl levő csecsemők számára: Vegyítsünk össze 16 grm. buza lisztet, ugyan annyi maláta lisztet és 5 grm. kettős szénsavas kaliumot; adjunk ehhez 32 grm. vizet és végre 132 grm. tehén-tejet; e vegyület folytonos kavarrás között enyhén melegíttessék, míg a keverék vastagodni kezd, ekkor azt a tűztől elkell távolítani és mintegy öt percig magára kell kavarni és az után újból a tűzhez tenni s mindaddig kavarni, míg az elegyülés tökéletes lesz. Ha már több tömöttlés nem áll be, akkor az egészet fel kell főzni. A főzés alatt a korpás rész feljön a felületre és hogy ettől megtisztuljon, egy finom szűrőn át kell szűrni.

Egy más vegyület is, mely Liebig-féle csecsemő táplálék név alatt ismeretes s mely szintén ajánlatos a csecsemőknek két vegyületből áll s következő módon készíthető:

Egy lat frissen össze zúzott árpaliszt öszeelegyítendő 8 grm. kali carban. crystallal (tiszta szénsavas hamany-al); ez az első vegyület. Továbbá 1 lat buza liszt öszeelegyítendő 10 lat frissen fejt tehén tejjel; ez a második vegyület. Ez utóbbi gyorsan felfőzetik, forrás után a tűztől elvéve 60°C vízbe állítjuk, hogy le ne hüljen, s most az első vegyülettel ösze kell elegyíteni, és így $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig állani kell hagyni. Ezen idő eltelte után még egyszer folytonos kavarrás között fel kell főzni és egy tiszta szűrőn átszűrni. Az ily módon készített csecsemő táplálék mindig frisen készíthető, mert csak így nyújtható megnyugvással a csecsemőknek.

Ujabb időben gyermek gyógyászok szintén ajánl-

ják a schweisi sűrített tejet, a Neitle-féle gyermek port, a Timpe féle erősítő kását, de e sorok írójának ezek hasznáról nincs saját tapasztalata. Tapasztaltam azonban, hogy az arrowroot szintén jó sikerrel alkalmazható, mely tejjel vegyítve jó szolgálatot tesz a gyenge és hasmenésre hajlammal bíró gyermekeknél. Dicsérni hallottam a Scharlau-féle tejport is. Határozottan károsnak tartom azonban a liszt és kása pépeket, kávé és mindéféle theákat, kenyér és pityoka cuczlikat, különösen ha ezek 6 hónapnál ifjabb gyermekeknél alkalmaztatnak.

Az említett csecsemő táplálékok vagy kis kanállal vagy pedig az Angliából behozott és most csaknem minden kereskedésben található szopóüvegekből adhatók. Egy kevés ügyelet és tisztaság minden eshető kellemetlenséget e tekintetben kizár, s a gyermek-világra valódi áldásként hat. Az ételadásnak ideje az 1—2 hónapban két órai időközre szabandó, később lehet nagyobb időközöket is szabni. A szopó-üveg minden használat után pontosan ki mosandó és hogy a kellő tisztaság könnyen elérhető legyen szükséges több szopó-üveget készletben tartani, mert így míg az egyik használatban van, a másik langyos vízzel gondosan kimosható. Kiváló gondot kell fordítani a kaucuk szopókák tisztán tartására, melyeket időtöltésből soha sem szabad a gyermeknek a szájába adni. A hatodik hónap eltelte után lehet a táplálék csak tiszta tehén tej, és e mellett naponta 2—3-szor kása, tejben áztatott zwiback, kukurica-liszt tejben vagy sovány huslében főzve. Zsemle, kenyér, pityóka, hus vagy másnemű táplálék csak is a második élet évben engedhető meg.

Ha a kisedek folytonosan sirnak, vagy gyakori hányás, hasmenés, rövid és nyugtalan lélegzés által ki-noztatnak, éjszaka álmatlanak, soványodnak: ilyenkor nem kell laikus ember tanácsával megelégedni, hanem azonnal orvoshoz folyamodni.

Dr. Bartók István.

T Á R C S A

Rousseau „Emil“-jéből.*)

„Senkinek, még az apának sincs jogában azt parancsolni a gyermeknek, a mi ennek hasznára nincs.“ (II. 66. l.)

A gyermek cselekedni csak úgy tud, ha a teendők elibe szabjuk; mert fogalmai, eszejárása még oly mindennel nem törődő, hogy igen gyakran a világos parancsot sem tudja teljesíteni. Cselekedeteinek kor-

*) Tisztelt munkatársunk Rousseau egyes tételei fölötti elmékedéseiből lapunk mult évi folyamában néhány érdekes közleményt adtunk; e cikksorozat kiegészítéséül adunk e figyelemre méltó tanulmányból a jelen évfolyamban is egy pár közleményt.

Szerk.

mánya tehát telyesen kezünkben van, oly annyira, hogy a mítsem gyanító lélek azon kimagyarázhatlan vonzalomnál fogva, mely a gyengét az erősebb hatalmába adja, teljesen követi a legkisebb gyanu nélkül parancsainkat. De, mert ez így van, a parancsnak nem szabad vissza élni eme bizalommal. Pedig ha nem is gyakran, de mégis megtörténik, hogy a parancs olyan, mely a gyermek egész életén fekete fonalként húzódnak keresztül. Ez által egy embernek, egy családnak, nem ritkán egy nagyobb társaságnak jövője mérgeztetik meg. Mert minden egyed hivatva van a társadalomban bizonyos állás elfoglalására, s mi igen gyakran csalatkozha-

tunk, ha szemünk elől tévesztjük a közmondást: kiki saját szerencséjének kovácsa.

A család feje, maga az apa sincs tehát Rousseau szerint feljogosítva arra, hogy gyermekének olyat parancsoljon, mi annak hasznára nem lenne. És miért ne adnánk igazat Rousseau-nak. A nevelő az atyát helyettesíti bizonyos tekintetekben, s épen annyi joggal rendelkezik a gyermek felett, mint ez; s így a kötelességek is, melyek reá háramlanak ép oly fontosak, mint az atyáéi.

Mivel pedig az ő parancsai a gyermek életében nagy horderővel bírnak, még kevésbé jogosult arra, hogy a gyermeknek oktalanul parancsoljon. Hányszor nem történik meg, hogy egy felhevült pillanatban szemünk elől tévesztjük magasztos hivatásunkat? — Álljon intő jelként tehát előttünk Rousseau nagy mondása, mely egyenesen kötelez arra, hogy parancsainkat megfontolva adjuk ki; de egyszersmind hallgatólag utasít arra is, hogy ne parancsoljunk semmit úgy, hogy okát, ha nem adjuk is, de mi ne tudjuk.

Igen sok gyermeket láttam már olyant, ki midőn parancsot vett, mielőtt végre hajtotta volna azt, megkérdezte: miért?

Miért? — Igen sokszor oly fontos kérdés az, hogy a felületesen neveléssel foglalkozókat megrémít; mert szégyenülten kell bevallaniok önmaguk előtt, hogy nem tudják okát adni parancsolatuknak. Tehát, ha parancsolunk, úgy tegyük azt, hogy az a parancs ne legyen vakon kötelező, de mivel, mindennek oka van, legyen meg a parancsnak is helyes alapja, s egyszersmind legyen az úgy formulázva, hogy a gyermek is teljesen megérthesse s neki visszásnak ne tetszedjék, mert akkor visszás leend a cselekedet is; pedig nincs keserőbb bűnhődés, mint midőn bűnhödünk az által, kit vezetnünk lett volna kötelesség.

A szentírás ugyan az apát teszi felelőssé a gyermek bűneiért; de viszont a gyermekben igéri megbüntetni az apák vétkeit is amikor azt mondja: „... mert én vagyok a te Jehova Istened erős bosszúálló, ki megbüntetem az atyáknak vétkeit a fiakban, harmad és negyed iziglen.“ Azonban a józan ész is helyben hagyja, hogy az apa azért, mert kezében volt a gyermeki lélek kormányja, ha lelkiismeretlenül igazgatta, méltó a büntetésre.

A nélkül, hogy ne parancsoljunk, nem lehetünk; de ha parancsolunk, az csak jóra kötelező legyen, s ha egyszer kimondta ajakunk a parancsot, világosan, érthetően: következetesen hajtassuk is végére azt, mert ha növendékünk megszokta parancsunkat nem tisztelni, a legnemesebb cselekedetre kötelező parancsolat is értelmére leszen neki, olyat parancsolni pedig, mi a gyermeknek hasznára nincs, senki — még annak apja sincs jogosítva.

Gajmossy Iván.

IRODALOM.

„Az agyvelő és a szellem“. Irta Dr. Pjeterit, fordította Horvát József aradi tanító. E művet annál is inkább

ajánljuk kartársaink figyelmébe s felhívjuk előfizetésre, mivel fordító az előfizetésből begyűlt tiszta jövedelmet az árviz által sujtott szegedi tanítók segélyezésére nyújtja. Megrendelések Gyulai István kiadóhoz küldendők Aradra. A mű ára 60 kr. Tíz után egy tiszteletpéldány.

A „Magyar Lexikon“ 25. és 26-ik füzeté is megjelent érdekes — „Belgium“ szögig terjedő — tartalommal. Mellékletek: Magyarország szinkronistikai térképe és egy gőzmozdony hosszszélete. Egy füzet ára 30 kr., s minden könyvkereskedés utján megrendelhető.

Magyarország tanítóinak névtára I-ső füzet: Arad megye népoktatási intézeteinek névtára. Az aradvidéki tanítóegylet megbízásából szerkeztette: Szöllősy Károly, I. jegyző. Kiadja az aradvidéki tanító-egylet. — Lapunkban már korábban jelzett „Névtár“ jelen I-ső füzeté — hű képét adja Arad megye népoktatási intézeteinek s a szerkesztőnek becsületére válik, hogy az ily nagy fáradsággal s különösen a türelmet próbára tevő nehézségekkel járó munkától nemcsak hogy vissza nem rettent, de annak — legalább eddig — lelkiismeretesen meg is felelt. Megrendeléseket az aradvidéki tanító-egylet nevében május végeig 55 krral elfogad Máday Máttyás (Arad); azután könyvtáru uton csak 70 krajcáron lesz kapható a füzet.

Az Eötvös-alap központi gyűjtő-bizottsága felkérésére közöljük e felhívást:

„A királyi ünnep emléke“ című füzetke e napokban hagyja el a sajtót, ára 10 kr. lesz. A füzetkét az „Eötvös-alap“ gyűjtő bizottság tisztkara már áttekintette s ennél fogva azt a néptanítóknak terjesztés végett melegen ajánlhatja; a füzetke becses nemcsak azért, mivel anyagot szolgáltat a királyi ezüstmenyekző alkalmával tartandó s a nemzeti érületet fejlesztő ünnepélyes tanítások számára, hanem azért is, mivel mint történeti olvasmány később is mindig felhasználható leend. Azon tanító uraknak, a kik a könyvecskét a „Népnevelők Lapja“-nak szerkesztősége avagy az „Eötvös-alap“ titkáránál (Luttenberger Ágost. ev. tanító, Deákter 3) nagyobb mennyiségben rendelik meg postautánvétellel, 25 százalék, kisebbnél 15 százalék elengedtetik. A munka szép képekkel lesz díszítve, s később Kókay Lajos könyvkereskedő (Károly-utca IV. ker.) bizományába kerül. Kiadója a budapesti tantestület, nyomtatja a Franklin-Társulat. A füzetekből befolyó tiszta jövedelme felerészben az árvizkárosult tanítóké, felerészben pedig a néptanítók Eötvös-alapjái leend.

Pestalozzi válogatott paedagogiai munkái. Fordította és magyarázatokkal ellátta Zsengeri Samn. I. kötet, II. füzet. Ára 50 kr. Budapest, 1879. A fordító saját kiadása. Ismételve melegen ajánljuk kartársaink figyelmébe.

VEGYESEK.

— Tisztelettel figyelmeztetjük az érdekletteket, hogy szerkesztői szállásunkat áttettük szt.-egyházutca, 20. számú házhoz.

— Ó Felsőgeik, a király és királynő ezüst mezenegzőjének ünnepélyei hazánkban méltók voltak egy szabad nemzethez. Hódoló tisztelettel párosult hő ohajunk ne-

künk is: a királyok királya tartsa meg még soká — soká a legalkotmányosabb királyi párt!

— **Moldován Gergelyt**, Torda-Aranyosmegye tevékeny, buzgó tanfelügyelőjét ő Felsőge a királyi tanácsosi címmel tüntette ki. Kivánjuk, hogy a legfelsőbb kitüntetés még fokozza a derék ifju tanfelügyelő munkakedvét s buzdítson másokat nemes versényre a szép példa!

— **Közkutatásügyi enquete** volt Budapesten, ápril 15-én Trefort miniszter elnöklete alatt, melynek tárgyát a miniszter ur következőleg adta elő: „A kormánynak egyik feladata, a gymnásiumokat, a reáliskolákat, a most keletkező, vagy tervezett reáliskolákat, s végre a felső nép- és polgári iskolákat, egymással bizonyos *szerves összefüggésbe* hozni. A gymnásiumokról nem szólva: itt van előttünk a *reáltanodák kérdése*; az a kérdés: fenn kell-e azokat tartani úgy, a mint szervezvék, vagy kell-e oda behozni a latinnyelvet úgy, mint Németországban az első rendű reáliskolába? avagy nem! —

Továbbá: tekintettel arra, hogy a reáliskolai növendékek száma, az utóbbi években nagyot csökkent: nincsenek-e az állam által fentartott reáliskolák között olyanok, melyeket át kell alakítani, vagy ipariskolákká, vagy gymnásiumokká. Végre meg kellene beszélni, az egyetemre és műegyetemre előkészítő, tehát a gymnásium és reáliskolák és a népiskolák közt létező *közbenső iskolák* kérdését, melyek a társadalom azon rétegei számára szánvák, melyeknek szükségét a népiskola nem elégíti ki, de a gymnásium vagy a reáliskola túlhaladja. Végre vajjon nem *superfoetatio* (tulságos körülmény!)-e az, hogy kétféle ilyenmü iskolánk van: a felső népiskola és a polgári iskola, és hogy az a mérték, a melyben ezen iskolákat felállítottuk, közönségünk szükségét nem haladja-e túl? E. I. Szemle.

— **Reischel Károly**, nagy-szombati polgár és ugyanoda való evang. egyházi felügyelő, végrendeletileg százezert frtot meghaladó alapítványt tett le a Dunán-inneni körületben hivatalképtelenné vált lelkészek, tanítók, ezek özvegyei s a felállítandó theol. akadémia javára. A mostanig tágabb körben nem ismert férfit fejedelmileg örököltette meg nevét!

— **A székesfehérvári országos kiállításon** az erdélyi részekből — tudomásunk szerint — két iskola lesz képviselve dolgozataival; az egyik a **hosszúfalusi felső népiskola**, mely műfaragászati, — a másik a **kolozsvári polgári iskola**, mely földrajzi munkákat küldött a versenytérre. Mindkét iskola produktumai olyanok, melyek méltók a megtekintésre, a miért előre is felhívjuk azokra azon pályatársaink figyelmét, kik a kiállításon megfordulnak.

— **Abafi Aigner Lajos** derék könyvkiadónk e szegediek érdekében egy nemes indítványt tett: felhívja az ország könyvkiadóit, hogy kiadványaikból a szegedi elpusztult könyvtárak újbóli felállíthatása céljából néhány példányt adjanak. Részéről kiadványaiból 3—3 példányt, mintegy 1000 frt. értékben, ajánl fel e célra. Hisszük, hogy a kezdeményező nemes példája megtalálja követőit.

— **Étkezési jegy.** Városokban a szegény szülék tanuló gyermekei sok sanyaruságnak vannak kitéve. Soknak napközben sem hajléka, sem enniavalója nincs, mert a szülék munkába menvén, kizárják gyermekeiket s egy darab száraz kenyeret és azon utasítást adván: maradj az iskolában! Minél nagyobb és mozgalmasabb a város, annál több ilyen tanuló van. Bécsben egylet alakult, mely az ily gyermekeknek étkezési jegyet adat a tanító által, hogy bizonyos kiszemelt kosztadóknál ingyen ebédet nyerjenek. Ily nemes célu egyület minden nagyobb városban lehetne teremteni és a költségeket — mint Bécsben — jótékony célu előadások jövedelmeiből fedezni. A csavargók nemzedéke így apadna, a derék emberek pedig szaporodnának. „Tanügyi közlöny.“

* * *

— **Nyilvános nyugtatványok** (Folytatás) a „Család és Iskola“ 1878-ki folyamára fizettek:

a) 1878. egész évre 3 frtjával.

306. Községi iskola Gyéres. 307. Községi iskola Bágyon, 308. Községi iskola Torockó. 309. Községi iskola Kövend. 310. Községi iskola Harasztos. 311. Községi iskola Alsó és Felső Szt.-Mihályfalva. 312. Községi iskola Kocsárd. 313. Molnár Sándor kir. tanfelügyelő Déva. 314. Szász Károly tanító N.-Szeben. 315. Szabó Vilma k. a. tanítónő Dálnokról 2 frt. részletet. 316. Szilágyi Róza k. a. tanítónő S. Szt.-Györgyről 2 frt. részletet.

b) 1879. egész évre 3 frtjával.

135. Az állami iskola Alsó-Tömös.

c) 1879. I-ső félévre 1 frt 50 krjával.

136. Simon Elek kir. tanácsos és polgármester Kolozsvárt. 137. Máday János ev. luth. lelkész Kolozsvárt. 138. Inca Mihály ev. ref. egyház gondnok Kolozsvárt. 139. Kozma József áll. tanító kepezdei igazgató Kolozsvárt. 140. Állami tanítónő-kepezdei önképzőkör Kolozsvárt. 141. Szász Károly tanító Hidalmás. 142. Zakariás Dániel ev. ref. lelkész Brád. Kolozsvárt, 1879. ápril 25-én.

Propper Ferencz,
testületi pénztárnok.

A szerkesztő postája.

T. Lakits Vendel urnak, Budapesten: Szerkesztőségünk a Népn. lapját — nem tudom mi okból — igen rendetlenül kapja; reclamatiomnak a kiadó-hivatalnál nem lévén sikere: kollegialis tisztelettel kérem a hiányzó számokat — **2 3 4 12.** — megküldetni sziveskedjék. — Dr. E. G. urnak, Iglón: Jó indulatát, lapunkat illető megtisztelő véleményét igyekezni fogunk ezután is kiérdekelni s szives ígéretére számítunk. — A „**Tanítói névtár**“-hoz adatokat küldőknek: Ne lapunk szerkesztőségéhez, hanem Szöllösy Károly aradi tanító urhoz sziveskedjenek azokat küldeni. B. Gy. tanár urnak Budapest: Köszönettel vettem s közelebbről adni fogom. B. M. Sz. Cseh: Levelt irtam.